"प्रतिप्रस्थाता च संस्रवाद्याधवनीयादुन्नेतोदञ्चनेन चमसेन वा" कात्या० १०,५,१। भावे ल्युट्। २ऊर्द्ध्वक्षेपणे। कर्त्तरि ल्यु। ३उत्क्षेपके त्रि०। "सत्पतिर्विश्वासामूधः स धियामुदञ्चनः" ऋ०५,४४,१२। "उदञ्चन ऊर्द्ध्वमुद्गमयिता" भा०।

उदञ्चित त्रि० उद्-अन्च-पूजायां क्त १पूजिते। णिच्-क्त। २ऊर्द्ध्वंगमिते ३उत्क्षिप्ते। हेम० "उदञ्चिताक्षोऽञ्चितदक्षिणोरुः" भट्टिः।

उदञ्चु त्रि० उद्+अन्च-उन्। उद्गतिशीले। बाह्वा० अपत्ये इञ्। औदञ्चवि तदपत्ये पुंस्त्री०।

उदण्डपाल पु० उद्भिन्नमण्डं पलति गच्छति कारणतया पल-गतौ अण् उप०स०। १मत्स्ये २सर्पे च मेदि० तयोरण्डोद्भेदेन जातत्वात्तथात्वम्। [र्थचि०।

उदद्या स्त्री उद्+अद-बा० यत्। तैलपिपीलिकायां शब्दा-

उदधान पु० उदकं धीयतेऽत्र आधारे ल्युट्। उदादेशः। १कुम्भे २मेघे च।

उदधि पु० उदकानि धीयन्तेऽस्मिन् धा-आधारे कि उदादेशः। १समुद्रे, २घटे च। "उदधेरिव निम्नगाशतैः" "चन्द्रोदय इवोदधेः" रघुः। "यैः कृतः सर्व्वभक्षोग्निरपेयश्च महोदधिः" मनुः। समुद्रसामान्यस्येयं संज्ञा तत्तत्पदसमभिव्याहारे तु विशेषस्य बोधः। यथा क्षारोदधिः क्षीरोदधिः सुरोदधिः। ३मेघे च। "हृदय मध्वायुरपो दत्तोदधिं भिन्त" यजु० १८,५४। ४उदकधानकर्त्तृसूर्य्ये च "संसूर्य्येण दिद्युतदुदधिर्निधिः" यजु० ३८,२२ सूर्य्यस्य च जलपूर्णामृताभिर्नाडीभिर्जलाकर्षणेन तद्धारणात्तथात्वं यथा च तस्यामृताधायकत्वम्" तथाऽमृतशब्दे ३२३ पृष्ठे उक्तम्।

उदधिक्रा त्रि० उदधिं क्रामति क्रम-वि ङीप्। समुद्रक्रामके।

उदधिमल पु० उदधेर्मल इव। समुद्रफेने राजव०।

उदधिमेखला स्त्री उदधिर्मेखलेव यस्याः। मध्यस्थाने समुद्रवेष्टितायां पृथिव्याम्। भूगोले "भूमेरर्द्धं क्षारसिन्धोरुदक्स्थं जम्बूद्वीपं प्राहुराचार्य्यवर्य्याः। अर्द्धेऽन्यस्मिन् द्वीपषट्कस्य याम्ये क्षारक्षीराद्यम्बुधीनां निवेशः" सि०शि० उक्तेः याम्यार्द्धे एवाम्बुधीनां निवेशात् तेषां पृथिवी मध्यवेष्टकतया मेखलातुल्यत्वम्।

उदधिसुता स्त्री ६त०। १लक्ष्म्याम् तस्या उदधिजातत्वात् तथात्वम्। उदधितनयादयोऽप्यत्र २चन्द्रे पु०।

उदन् न० उन्द+कनिन्। उदके। "उदकशब्दादेशोऽयमित्यन्ये अन्यएवायं शब्द इत्यपरे। "धाराश्चर्मेवोदभिर्वुन्दन्ति भूम" ऋ०,१,८५,५ "अव त्मना भरते फेनमुदन्" ऋ०१,१०४,३,। उदन् उदनीत्यर्थः परमे व्योमन् इति वत् सप्तम्या लुक् नलोपाभावश्च

उदन्त पु० उद्गतोऽन्तोनिर्णयो यस्मात्। १वार्त्तायाम् वृत्तान्ते कुशलादिकथने,। "श्रुत्वा रामः प्रियोदन्तम्" रघुः "कान्तोदन्तः सुहृदुपनतः सङ्गमात् किञ्चिदूनः" मेघ० "एवंप्रायेण चास्योदन्तेन" काद०। २साधौ मे स्वार्थे कन्। तत्रैव उद्गतोऽन्तोऽस्य पाकवशात् प्रा०ब०गतलोपः। ३पाकवशात् प्राप्तान्ते त्रि० "शृतमसदिति तदाहुर्यद्युदन्तं तर्हि जुहुयादिति तद्धैनोदन्तं कुर्य्यादुप ह दहेद्यदुदन्तं कुर्य्यादप्रजज्ञि वै रेत उपदग्धं तस्मान्नोदन्तं कुर्य्यात्" शत०ब्रा०२,३,१,१४, "अधिश्रितं वारुणमुदन्तं पौष्णम्" कात्या० २५,२,३,

उदन्तिका स्त्री उदन्तमुद्गतान्तं करोति उदन्त+णिच्+ण्वुल् टाप् अत इत्। तृप्तौ हारा०।

उदन्य नामधातु अतिगार्द्ध्येनोदकमिच्छति क्यच् निपा० उदन्यति औदन्यीत् उदन्याम्-बभूव आस चकार। उदनिता-उदन्यिता उदन्या।

उदन्या स्त्री अतिगार्द्ध्येन उदकमिच्छति क्यजन्तात् अ। १पिपासायाम्। "व्यस्यन्नुदन्यां शिशिरैः पयोभिः" भट्टिः वेदे० बा०नयनार्थेऽपि क्यच्। २उदकनयने च "अथ यत्रैतत्पुरुषः पिपासतिनाम तेज एव तत्पीतं नयते तद्यथा गोनायोऽश्वनायः पुरुषनाय इत्येव तत्तेज आचष्ट उदन्येति" छा०उ० यथा च पुरुषस्य पिपासा भवति तद्भाष्ये समर्थितं यथा

"यत्र यस्मिन् काल एतन्नाम पिपासति पातुमिच्छतीति पुरुषो भवति। अशिशिषतीतिवदिदमपि गौणमेव नाम भवति। द्रवीकृतस्याशितस्यान्नस्य नेत्र्य आपोऽन्नशुङ्गदेहं क्लेदयन्त्यःशिथिलीकुर्य्युरब्बाहुल्याद्यदि तेजसा न शोष्यन्ते। नितराञ्च तेजसा शोष्यमाणास्वप्सु देहभावेन परिणममानासु पातुमिच्छा पुरुषस्य जायते तदा पुरुषः पिपासति नाम तदेतदाह। तेजएव तत्तदा पीतमबादि शोषयेद्देहगतलोहितप्राणभावेन नयते परिणमयति। तद्यथा गोनाय इत्यादि समानमेव। तत्तेज आचष्टे लोकः। उदन्येति उदकं नयतीत्युदन्या उदन्येतीति छान्दसम्"। पिपासा च प्राणस्य धर्म्मः यथाह